

L'olm de Biar y la mala minerva dels valencians

Ricart G. Moya Andreu Torner

Me referixc als valencians de tot el territori, no asoles als de la ciutat masoquista que patix al teatre alcalde catalá Ribó (entreverat cabut de Paco Martínez Soria y l'acartonat Lerma, que encá viu fent que fa política entre'ls morconasos mesetaris que mos diuen Levante) y la molá de destarifats catalaners que'l roden. Respecte a patir 'mala minerva', es modisme que aludix a quí te confusió o foscor d'idees, siga per educació furri o rentat de cervell. Done eixemple: el protagoniste d'un sainet está a punt de ser pare y, pera “que'l part siga hasta dols”, te que practicar un ritual “en dos taranyines untaes en seba”. La vehina escolta lo que diu Pere y, en desacort en creencies sinse trellat típiques d'un patétic superticiós, diu:

"pos ell du mala minerva" (Pepe Angeles: ¡Ya soc pare, ya soc pare!, 1900)

L'interessant procés etimològic popular de cóm la intel·lectual Minerva es convertix en frase feta es llabor pera'ls sanguangos acadèmics que asoles es preocupen de sorregarnos catalá y aufegar al valenciá.

Hui disapte, 7 de giner d'este 2017, vaig a Biar a dotorejar la mala minerva que'ls han ficat als biarers (aixina els día Martí Gadea en 1909, no *biaruts*) en 30 anys de catalanisació llingüística e ideològica. Estem a 2 graus y en boira que s'escampabufa per carrerons sinyorials més nets que ma bolchaca. Fet un chámbit de fret, entre en 'La Façana' a péndrer café en llet (encá que si no tinguera un fardo d'anys, m'hauría fotut una metafla d'aiguarent de músic). Recuperat y calfat dasta'ls morros, fent el soca pregunte a les camareres qué vol dir lo de 'façana'. Les comente que's inusual arcaisme y catalanisme amparat per els prenazis catalans del 1900 (els fematers de Pompeu Fabra, que's consideraven aris y, als demés espanyols, africans). Una chicona reconeix que “ací, en Biar, sempre ham dit fachá, may façana”; l'atra, en ulls de ratolí y veu d'animeta, diu “que façana está en els diccionaris”. Clar, li conteste, en els editats per el fascisme expansioniste que, vivint dels impostos y volen escampar Catalunya dasta Murcia, introduix el catalá del IEC y sa mascota l'AVLL. Més tart, serenament, la fornera del mateix carrer falca lo dit: “Aixó de *façana* may s'ha dit en valenciá; mosatros may havíem escoltat eixa paraula”. A la dona li fa eco el seu marit, que també coneix l'asunt. El forner recorda que “aixó es del 2004. El bar tenía atre nom y heu cambiaren; pero ningú de Biar coneixía lo de *façana*, que's catalá”.

N'hia que dir que'ls hotels y bars que rotulen en catalá, donant l'asquena al valenciá, tenen un ample palmito de clients entre'ls parásits catalaners que mos chuplen la sanc: polítics amorals, mestres llapiseres, acadèmics de tres en u, asesors enchufats, lliterats de perahoncau, animadors culturals bufalagamba, etc. Esta faramalla ha trobat el paraís en la catalanisació, y no tenen que véndrer segurs porta a porta, mocaors en els semáfors y el forigol o la chona per els cantons. Fa falta un partit que, en el seu programa, incluíxca multar als colaboracionistes que ensenyen y rotulen en catalá, acarchotant al valenciá. Si en Catalunya es progresiste fer algo paregut en el castellá, ¿qué aguardem? De moment, som els sanc d'horchata d'Espanya, sinse veu ni espenta.

¿D'ahón ha eixit la 'Façana' de Biar? La treseta d'Alcover, Moll y el bufó colaboracioniste Sanchis Guarner donaven esta rahanamenta en el seu Diccionari català-valencià-balear:

«**façana**, paraula de Barcelona. Es un arcaisme resucitat en la llengua lliteraria moderna» (DCVB)

Com pot vórer l'amo de la *Façana* de Biar, eixa paraula es un fósil reviscolat en la Barcelona del 1900 per la fansella dels Jaume Massó (qui falsificá les *Regles d'esquivar vocables* en 1930), Pompeu Fabra, Rubió i Balaguer, etc. L'arcaisme, efectivament, es documentá en temps migevals en un escrit lletí-italiá de 1294:

“ad partes Sicilie... sive **fassana** intrínseca, sive fassana extrínseca” (DECLLC, III, p.842)

Abanda d'este eixemple, n'hian atres quatre o cinc 'fassana' dels sigles XIII al XV, sempre aludint al territori italiá-aragonés. No es troba en cap document valenciá dasta l'aplegá dels prostituts floralistes del 1900 y els actuals catalanistes que mos furten llengua y dinés. En el CICA, '*Corpus Informatitzat del Català Antic*', oferixen un supost testimoni de 'façana' en la trascripció a manuscrit del valenciá oral de Sent Vicent Ferrer; per tant, sería del 1400; mes els trapatroles Pérez Saldaña (Univ. Val.) y un tal Martínez (Univ. Alacant) trabuquen semantisme y morfología, donant per bo un evident *lapsus calami* del copiste, que escrigué astó:

«persones, de les quals Deus vol fruyt, ço es, que **façana** bones obres” (Pérez i Martínez: CICA, Sermons St. Vicent Ferrer, c.1400)

Morfología arcaica y en errors, correctament escrit mostraria un temps verbal referent a *fer bones obres*, no al substantiu. Encabant, per el 1600, del it. *facciata* eixiria 'fachada' en val. y cast.; un italianisme que donaria claritat semántica a u y atre idioma, trencant anfibología en '*frontera*', que podia ser de nació o paret de casa: “*en la frontera del arco*” (Santa Cruz, Alonso: Crón. de Carlos V, c.1550), “*en la pared frontera*” (Sigüenza, fr. José: Hist. Orden de San Jerónimo, 1605). En valenciá es patia lo mateix en la polisémica 'frontera', d'ahí l'èxit del italianisme 'fachá' que, com tots els neologismes, tingué ductes de morfología en el seu naiximent (*fajana, façana, fachada, fachá...*) dasta aplegar al singularisme modern 'fachá'. Poc a poc, aplicant l'apócop, els valencians feren seu el vocable; y no asoles els antepasats dels forners de Biar, sinos del tot el Reyne, incluint Alacant, Alcoy, Monóver...:

“els veins tenen a gala / el adornar la **fachá**” (El Liberal, Alacant, 23 d'agost 1897)

“a pedre la **fachá**” (Martínez Ruiz, Amancio: Canyisaes, Monóver, 1909, p. 125)

“se tenen que arreglar les **fachaes**” (El Tio Cuc, 2^a ep., n° 58 Alacant, 1924, p.3)

“ocupant dita **fachá**” (Garrido: ¡Opresors y oprimits!, estrenat en Alacant, any 1933, p.3)

“tenim una **fachá** en la casa de les ...” (Valls: La verbena. Alcoy, 1935, p. 4)

“com es la **fachá** del banc” (Llibret Foguera Chapí, Alacant, 1955)

Els colaboracionistes tanmesindona asoles autorisen hui el barbarisme morfológic catalá '*fatxada*' y el '*façana*', revixcut per el fascisme catalá del sigle XX.

En gorroplat chopat visite el Museu Les expedicions, encá que siguen al pacífic Biar, tenen perill. Begut el café en llet, aní en maquensia al mingitori y, sinse que ningú estiguera raere, el gorroplat a lo Woodi Allen va cáurer al forat del comú (¿portent parasicológic?). Tenia que haver anat al bar 'Fanecaes' de Biar. En fi, chopat y en aulor a forum no anava a visitar el museu, pero escoltí 'cansalá' a un sinyor que charrava dins d'ell y em fiquí de cap. L'Etnológic oferix joyes diverses: pichers de Biar, armuts, morters y ferramentes que, com en tots els puestos, tenen rótul en *normalitzat*, eufemisme pera enganyar y no dir *català*. Aixina estava escrit 'armud', en *-d*, segons mana l'IEC de Catalunya; pero 'armut' heu trobem en sorda final *-t* desde l'orige de la llengua, siga en la prosa dels notaris reals o en la dels lliterats populistes del XX. Al ser llengües germanes, en el

cast. migeval també tenien 'almud' y, en port., 'almude':

- “huyt almuts” (Furs de Valencia, ed. 1482, text de 1329)
- “li fique un armut de claus” (Roig y Civera: El tesoro, Gandia, 1884, p. 22)
- “en més d'un armut” (Gadea: Ensisam, 1891, p.303)
- “dos armuts de...” (Canyisaes, Monóver, 1909, p. 119)
- “dins d'un armut” (Almor, J. M^a: Mornellaes, 1968, p.41)

En el museu n'hiavien chanques colaboracionistes ficaetes com si foren tesors pretérits, com els paperots en la lletra d'un arbelloner Himne a Biar, que l'ancarregá del museu reconeix que's de fa poquet; y la proba del delit son els ridículs *avui, amb* y demés fem amparat per els anteriors governs dels PP, PSOE y EU, pares y mares putatius dels catalaners Pelé, Melé y el chiquet de la Bengalé Vicent Marzá i Ibáñez.

Después que morí Pascual, li portaren l'orinal. Ara ixen terrorífics sers abisals com Bonig que, en cara de relluent panquemao dels que fea ma mare, critiquen el catalanisme dels mespantofles Fuset. Marzá, Oltra y el fofo Chimo Puig ¡Ay, tartufeta, si va ser el PP de *Culebrica Zaplana de Cartagena* y Benvestit Camps qui li doná mamella!. Parlant d'este asunt, els honrats forners de Biar me diuen que'n valenciá es diu 'vesprá', no 'vesprada'; y tenen tota la rahó. L'arcaisme en *-da* deixá pas al modern valenciá en tot el Reyne:

- “tornaré esta **vesprá**” (Alarcón, V.: El tenorio de Alsabares, Elig, 1891)
- “ahir de **vesprá** un chiquet...” (Semnari El Blua, n° 3, Castelló, 1892, p.3)
- “si no u fas esta **vesprá**” (Pastor, V.: Un meche per afisió, Alacant, 1905, p. 26)
- “tornaré a la **vesprá**” (Fullana, Ll.: Gramática, 1915, p. 237)
- “al caure la **vesprá**” (Ferrer, L.: A la vora del riu Serpis, Gandía, 1932, p. 23)
- “esta **vesprá**” (Valls: La verbena, Alcoy, 1935, p. 5)
- “algunes **vespraes** fa el cheperut” (Soler, S.: ¡Mos quedem!, Castelló, 1907, p. 14)
- “totes les **vespraes**” (Peris Celda: Terres malahídes, 1919, p. 23)
- “eixia totes les **vespraes**” (Llibret Foguera Cald. de la Barca, Alacant, 1932, p. 13)
- “una **vespraeta**” (Lliern: Telémaco en l'Albufera, 1868, p. 22)
- “de **vespraeta** berenarem” (Soler, S.: ¡Mos quedem!, Castelló, 1907, p. 49)
- “esta **vespraeta**” (Valls: El tío de sa neboda, Alcoy, 1933, p. 5)

En realitat, en val. modern tenim atres morfologies més propies, *esprá* y *asprá*:

- “**esprá**, valencianisme” (Corominas DECLLC, IX, p.188)
- “**esprá**: tarde” (Escrig: Dicc. 1851)
- “y esta **esprá**, de bona gana” (Lliern: La toma de Tetuán, 1864, p. 33)
- “d' **esprá** y de matí” (Nelo el de Foyos: Coloqui dels Borbons, 1868)
- “esta **esprá** tinc que...” (Colom: Tal es Cualis com Camalis, Castelló, 1872, p. 7)
- “es l' **asprá** de la vespra del Corpus” (Llombart: Els Misteris, c.1877)
- “ni de matí ni d' **esprá**” (Roig: El tesoro dels Chermanells, Gandia, 1884, p. 7)
- “sobrava temps per la **esprá**” (Martínez Ruiz: Canyisaes, Monóver, 1906)
- “ha vengut est' **asprá**” (Peris: La matansa del serdo, Castelló, 1911, p. 25)
- “de matí o per l' **asprá**” (Martí, V.: El organiste de Sollana, 1915, p.11)
- “ahon pasen la **esprá**” (Peris Celda: Arrós en fesols y naps, 1921, p.8)

“a les sis de la **esprá**” (Llibret Foguera Alfonso el Sabio, Alacant, 1932, p. 15)

“pel matí, per l’**asprá**” (Llibret Foguera del Chanco, Alacant, 1936, p. 53)

“el dimecres per la **esprá**” (Semanari 'El Obrero' d'Elig, 24 d'abril 1938)

“**esprá** de fulgor diví” (Llibret Foguera R. Chapí, Alacant, 1942)

“mil chiques, asoles, les **espraes** venen” (Peris: Terres, 1919, p. 24)

“esta **espraeta**” (Vercher: En la velá d'un albat, 1865, p. 7)

“atra **espraeta**” (El Tio Cuc, nº116, Alacant, 1917)

“esta **espraeta**” (Valls, E.: Matí de Gloria, Alcoy, 1932, p. 6)

Abans de la prostitució catalanera, dasta la toponímia respetava nostra singularitat. Aixina, venint d'Alacant a Biar, un antiu rólul mos senyala la lloma “**Badá**”; lo mateix que pasant el Campello vorem el de la coveta “**Fumá**”.

El pare Sarmiento (en perdó) y el val. modern Els carteristes catalaners asoles consideren canónic lo que'ls escupixen del Nort del Senia. Olviden que la llengua valenciana sempre estigué cambiant y modernisant sintaxis, morfología y lléxic. Si en el 1300 tenia prou en comú en les caótiques neolletines germanes, poc a poc s'alluntá del antiu aragonés, castellá y catalá. Les divergencies podien afectar a una lletra o a una construcció sintáctica; aixina, els andalusos y catalans s'esgolarien per *bellesa*, *altesa*, *fortalesa*...; mentres que'ls valencians preferien els clásics *bellea*, *altea*, *fortalea*, etc. El catalanisme, en dinés de mosatros, mos estampa en el cervell lo catalá. No'ls agrá el valenciá 'bellea' y, en el Museu, me donen un bolseta ('bolsa' es pur valenciá, DECLLC, VI, p.967) en la publicitat: “Biar, *bellesa* interior, Alacant”, patrocinat per la Dip. d'Alacant, la Generalitat, l'Ajunt. de Biar y la figasatia. Tampoc volen el valenciá 'giner' y, en panflets de festes, además d'imagens d'uns mardanots en quatre barres fent el mamarracho, escriuen: “Biar, dissapte, 14 de gener”. En morfología migeval, clásica y moderna tindriem: “Biar, disapte, 14 de giner”. Tant *disapte* com *giner* son clásics:

“divendres, VI dies de **giner**” (APH. Sta. María d'Elig, Sig.168, testament, 6 giner 1328, f.37)

“a II de **giner** de l'any ...” (Martorell: Tirant, c. 1460, ed, 1490)

“en lo **giner**” (Roig, J.: Espill, 1460)

“24 de **giner** de 1919” (A. Hist. Oriola: Comunicat de Lo Rat Penat al Ajunt. d'Oriola per la mort del pintor Agrasot, 24 de giner de 1919)

“3 de **giner** de 1934” (Soler Peris, J.: Els estudiants, 1934)

Ara, cuansevol mestre andaluso o murciá que ha estudiat catalá en les porcateres Universitats d'Alacant, Castelló o Valencia, torturarà als chiquets de Biar o als de Morella en el repugnant catalá. El cas es que u que vinga de fora, siga Madrit o Santander, no pot captar les diferencies entre valenciá y catalá. A ells els sindona lo mateix dir atra que *altra*, ensenyansa o *ensenyament*, deport o *esport*, giner o *gener*, fachá o *façana*, paraís o *paradís*, disapte o *dissabte*, servici o *servei*, en o *amb*, milacre o *miracle*, etc.

Segur que'l 99% dels biarers o biaruts, gracies als diccionaris de fals valenciá y l'ensenyansa en catalá, tampoc tenen certa de lo que's u y atre idioma. Es lo que li pasava al flare Sarmiento, el llingüiste lleonés que, per el 1700, estudiá desconcertat les grans diferencies entre'l provensal-valenciá d'Ausias March y el valenciá de Jaume Roig. L'idioma de March estava caramullat d'occitanismes y arcaïsmes, frut del seu contacte en nobles e intellectuals que acompanyaven a Alfons V en les conquestes italianes. L'intercàmbit que tingué en provensals, catalans e italians de la cort napolitana y siciliana del rey de Valencia (mentres la lleja reyna María residia en el Palau Real

de Valencia), explica les diferències entre'l seu eclèctic valencià y el de Jaume Roig, que fea us d'una llengua més genuïna, prou alluntà d'impurees forànees y arcaïsmes. El benedictí Sarmiento, naixut en Villafranca del Bierzo, havia estudiat als dos autors valencians del 1400 y, en honradea intel·lectual, donava este juhí:

“lo que a mí me hace fuerza es, que habiendo poetizado casi a un mismo tiempo Ausias (March) y Roig (Jaume), se halle tanta diferencia en el estilo, metro y expresión de unas y otras obras. Leí los dos autores, y hice este juicio. Los catalanes y valencianos averiguarán en qué consiste esto; que para mí asunto no es del caso que los dos idiomas sean catalanes, o valencianos, o entre sí diferentes” (Obras posthumas de Fr. Martín Sarmiento: Historia de la poesía, Madrid, 1775, p.393)

El benedictí mos respetava y no cambiava el nom de la llengua: “son de Vicente Ferradís... son cinco décimas en lengua valenciana” (Sarmiento, 1775, p.354); “y esto me parece más propio, según el idioma valenciano” (Sarmiento, 1755, p.388).

L'olmet de Biar Parle en el sinyor Maestre, croniste de Biar, que no es un mingontrelles sinse fum d'imprenta. Elegant, retóric, barroc y enquillotrat de la Historia y vellea d'esta joya urbanística, te conta de cada palau les fondes arrails y nucs en atres grans families de l'antiga noblea del Reyne de Valencia, incluits els papes d'Aixátiva, els Borja. La llástima es que estávem en mig del Carrer Major y fea un fretorro que tallava l'ànima. Els cavallers (cultisme val., del lletí *caballarius*) de Biar constituïen la clau militar del Reyne, defenent la ralla o frontera en els castellans y, dasta'l sigle XV, en els moros de la Mahoma que s'acostaven desde Graná a furta y raptar lo que podien. Les claus heràldiques del escut parlen de sa condició d'aubrir o tancar el Reyne. Hui son culaubert al catalanisme abresquillat del *gaudir* y l'*aqueste* dels hous.

El croniste me parla de la joya botànica de Biar; aixina que, aventant tufarrera que ix del gorro (¡no m'explique l'ocurrit en el comú de la *Façana!*) m'acoste al jagant plátano de Biar (cultisme, del lletí *platānus*; no el modern *plàtan* catalá). En este mateix puesto, fa 35 anys, un ahuelet em digué: «Este es l'abre més gran del Reyne de Valencia». L'eixemplar ha donat sombra ('sombra' es val. clàsic) a homens que parlaven valencià y díen, per eixemple: mosatros som jovens, estic en Biar, vullc vacances pera Carnistoltes, m'agrà el deport, hui fa fret, esta noveleta, estic llunt d'aplegar, esta fachá chicoteta; ara, baix el plátano, alguns catalanistes de Biar parlen l'invasiu catalá: *nosaltres (arcaisme), soc a Biar, vull vacances per a Carnistoltes, m'agrada l'esport, avui fa fred, aquesta novel·leta, sóc lluny d'arribar, façana petita, etc.*

El majestuós plátano de Biar, o Abre d'Hipócrates, es del temps en que'l Reyne no patía el fascisme expansioniste catalá. A la dreta, en gorroplat chopat y disimulant, un terroriste blaver.

Abanda del *platanus hispanica*, també conegut com l'Abre d'Hipócrates, en la redolá de Biar n'hiavien olms ¡Che! ¿ha dit olm? ¿cóm? ¿qué tinc que escriurer 'om'? Clar, els diccionaris fets pera matar al valencià no duen nostra paraula clàsic. Aixina, les chicones com les del bar Façana poden esbramar: ¡Ey, no siga safanoria, la paraula *olm* no está en els diccionaris!. Del mateix modo, els mestres *normalitzats* airegen el Diccionari Normatiu Valencià, fet per els greixers colaboracionistes

de l'AVLL. Allí asoles oferixen el vulgarisme catalá 'om', popularisat per el renoc d'Aixátiva, Raimon, que berrechava alló del “carrer de l'om” en la “Petita cançó de la teva mort”, del butoni Espriu.

Mosatros, en valenciá, tenim el cultisme clásic 'olm', en llatral *-l-*, que no mos oferix dificultat en sa pronunciació; d'ahi que tingam *colp*, *polp* y *olm*, mentres que'n catalá tenen *cop*, *pop* y *om*. Com als acadèmics de l'AVLL els unflen a fotraes de cales per soterrar nostra llengua y marejar al poble, no mos queda més remey que agarrar documentació d'etimólecs catalans com Corominas, autèntic tispax expansioniste que, no obstant, per sa pasió filològica no amagá que 'olm' era singularitat del valenciá:

«antigament *olm*, que encá continúa en alguns punts, sobre tot en la forma *orm*. Del lletí *ŭlmus*, 1ª doc. *olm* en doc. 1150; Jaume March, 1371; y en el Regiment d'Eiximenis (dedicat al Jurats de Valencia per 1385)» (DECLLC, VI, p.57)

En el sigle XV ix la corrupció no etimològica 'om' en poetes ecléctics que vivien entre Valencia, Sicilia y Nápol; mes el llexicógraf Onofre Pou, catalá que vixqué y estudiá en la Univ. de Valencia en el Renaiximent, donava:

“**Olm**: Ulmus” (Pou: Thesaurus, Valencia, 1575)

Els academics de l'AVLL disimulen com a putos tota documentació que fique en perill sa política d'extermi del idioma valenciá; pero Corominas recorda que Sanelo, que era d'Aixátiva, arreplegá **olm** (Sanelo: Dicc. 1804); y que Escrig, de Llíria, donava **olm** com la grafía més usual (DCVB, VI, p.57). Dasta'l DCVB d'Alcover reproduix un document del sigle XV en valenciá no lliterari, en la variant *holm*, en *h-* epentética:

“En compres de fusta de... **holms**, pi” (DCVB, en doc. valenciá, any 1466)

Tant Corominas com Alcover recorden que del lletí *ŭlmus* també ixqué *orm* en valenciá, modificació del cult *olm* per rotacisme. Aixina, si no fora per els bochins de la llengua, tindriem:

portugués **olmo**
 castellá **olmo**
 italiá **olmo**
 alemá **ulme**
 valenciá **olm**
 rumá **ulm**
 ing. **elm**
 cat. **om**

L'olm de Cavanilles Ilustrat europeiste, havia tornat fea poc temps de París cuan el soberá li encarregá l'estudi de la 'Historia Natural de España'. El millor botánic del seu temps, Cavanilles, escomensaría un llarc viaje de Nort a Sur del Reyne de Valencia, estudiant sa geología, cultius, artesanies, peixca y, especialment, botánica. Seguint modernes directrius taxonómiques, el meticulós sabi estudiá la flora y, com es sabut, doná noms botánics en quatre idiomes: lletí, castellá, valenciá y francés:

«Indice de las plantas mencionadas en la obra. En la primer columna van los nombres latinos, en la segunda los castellanos, en la tercera los valencianos, y en la quarta los franceses” (Cavanilles: Obs. del Reyno de Valencia, en Madrid en la Imprenta Real, 1797, p.323)

Al ser centífic independent, sinse viurer d'introduir el catalá, mos deixá el nom de plantes y abres que ara prohibix o altera la prostitució catalanera. Com ham dit, heu donava en lletí, castellá, valenciá y francés:

«*Ulmus campestris* / *Olmo campestre* / **Olm negre** / Orme de champs» (Cavanilles: Obs. 1797, IV, p.327)

Pareix que Cavanilles aplegá a Biar per l'any 1792 y, raere d'exhaustiu treball de camp y mantíndrer conversacions en ilustrats (“Aquí comí en casa de mi amigo Santoncha”, anotá en son diari) y llauraors —com fea en tots els puestos— el botanic anotava els noms en valenciá, no catalá: *junc*, *jesmil*, *baladre*, *allitendre*, *junsa chufera*, *agrostis punchosa*, *dacsa*, *quallallet menut*, *repuncho alpí*, *ramno chiquet*, *fenoll de rabosa*, *cospí en nucs florits*, *safanoria*, *matapoll*, *carrasca*, *arborser*, *palera chumba*, *murtera*, *taperer*, *estepa achocasapos*, *bocha*, *plátano*, *rabo de gat*, *matapusa*, *tramuser*, *fesoler*, *fabes*, *sigroner*, *cart*, *carchofera*, *estrela de flor blava*, *lletugueta de sequia*, *alficós*, *peu de pardal*, etc. L'AVLL de Palomero y Ramonet, fent sendra y sucha, ha catalanizat lléxic y morfología de Cavanilles.

L'olm negre de Billeneta Este poble de topónim prerromá, en el significatiu sufix *-ena*, tenía un jagantesc olm negre d'ahon els billeners del 1800, en ingénit, penjaven les campanes mentres feen el campanar. El retor Martí Gadea, naixcut en Balones en 1837, conta que de chiquet, els baloners y atres vehins de la contorná de Billeneta, els díen que tenien “un campanar que creix”:

“en lo poblet de Millena o Billeneta, com dihuen els de la contorná, feren el campanar actual, y per no tindre puesto ahon penjar les campanes entre tant durava l'obra, les penjaren en los simals del abre u **olm negre**... y allí les tocaven y boltejaven... no faltaren guasons que al notar aquell campanar improvisat, digueren: el campanar de Billeneta creix” (Gadea: Tipos, 1908, p.38)

Abans de la inmersió del fascisme expansioniste, en llocalitats com Morvedre o Bocairent mantenien el cultisme clásic “**olm**” y, clar está, el corresponent diminutiu: “Plaça dels **Olmets**” (DECLLC, 57). En el mateix Biar, junt al carrer de Matafam, podem passejar per el carrer del **Olmet**, com diu la racholeta. La documentació dels cultismes *olm* y sa variant *orm* va desapareguent per la llabor dels soterraors académics de la colaboracionista Generalitat Valenciana del tanmesindona Chimo. Lo que siga obstácul a la catalanisació heu fan desaparéixer; aixina, l'etimològic **olm** heu convertixen en *om*; **giner** en *gener*, **chiquet** en *xiquet*, **croniste** en *cronista*, **archiu** en *arxiu*, **bes** en *petó*, **llunt** en *lluny*, etc.

A la esquerra, el carrer de Matafam; y, ahon está atra vegá el terroriste blaver, la racholeta del Carrer del Olmet.

Eren poquets en Biar y aparegué la filla del 'Cuadro': Laura Valdés Colomina Además d'antretíndrer nanos en guarderías de Biar, la neoprosista Colomina (¿tíndrá parentesc en mon cordial enemic Colomina?) redacta uns cursis y magrechats pregonets de festa ahon bosa arcaismes y catalanaes com *rereguarda*, *aquesta*, *altra* y, per supost, l'ampalagosa *gaudir*, *gaudir*, *gaudir*... ¡Che, Laureta, ¿alguna vegá ascoltares a tons pares o yayos eixa ridiculea de *gaudir*? ¿Vitat que no?

Gaudir era lletinisme arcaic, present en tres o quatre autors catalans en l'Etat Mija. La paraula, morta y soterrá, va ser revixcuda per escritors nacionalistes catalans del sigle XIX. El llexicógraf valenciá Escrig, com es llógic, no arreplegá 'gaudir' en son diccionari (any 1851); pero els floralistes 'lemosinos' que feren l'edició de 1887, en una cabasá de catalanismes, sí la introduiren. El

vocable, extrany al valenciá, asoles embrutá la ploma d'escriptors putots que tenían un ull y la ma auberta pera ampomar llimosnetes y llorers dels amos catalans.

Hui han triunfat els inmersionistes y están colocats a preu d'or en l'Administració. El 'gaudir' s'ha fet emblemátic pera una retafila de víctimes de la inmersió, desde alguns dirigents del GAV a la filla del 'Cuadro' de Biar; y no tinc ganes de repetir lo que he dit en atres artículs referent a esta parauleta.

Cocaina, charlestó y catalanisme Abans de que'ls químics la sintetisaren y que carabases com Freud, per 1880, la divulgaren, els valencians teníen les begudes alcohóliques tradicionals com a mig pera ficarse llusos eufórics, sinse patir els efectes de la cocaína. Ya en el sigle XX coincidix la popularisació del charlestó y la cocaina en l'expansionisme idiomátic catalá, que arrapava en ungles endenyaes als valencians. Mentres Joséphine Baker ballava en París, en el Reyne de Valencia s'oferíen espectáculs pareguts en artistes de la terreta:

“la sinyoreta de la maroma que se balla un charlestón sobre una corda” (Puig Espert: Pantomima, 1928)

Al mateix temps que'l catalanisme, la cocaína s'esgolava entre'ls panollos valencians. Alguns deixaven el vi de Biar o Turís per la droga, com aquell que li agradava més la “cocaína a un trago de vi de Turís” (La Chala, 8 maig 1926). En eixe mon decadent n'hiavién acharolats fachendosos que, aprofitant la candidea dels nostres, presumíen de purea llingüística. En realitat, asoles parlaven barbarismes catalaners introduïts per arrufaldats floralistes. Pero els valencians no sempre eren beloyos que ascoltaven en bornia al presumit trompellot, y n'hian eixemples en cáustics sainets. En u d'ells l'acció mos du a 1928, en un diálec ahon Gostinet vol impressionar en sa llengua 'cult'. El chic pretenía guanyar la 'Flor Natural' de Lo Rat Penat que, en aquells temps, era retoret de les guixes catalanistes:

TONICA —Asentat, Gostinet.

GOSTINET —No se escarafalle. Soc millor aixecat.

GOSTINET —Ay, aimada. A esberles tinc el cor de ditja... aqueixe jorn... Ya veurás, ya veurás,
Per la flor natural tinc de anar ab aquèst poema.

AMPARITO —Te la guanyarás.

Al escoltar tants destarifos, algú li tira “una drapá que li pega en mig del tos a Gostinet” (ib. p.45) Este, espardalisat, pregunta: “¿Qu'es asó?” ; a lo que Tonica, morta de risa, li contesta:

TONICA —Que te l'has guanyat (Soler Peris: Les chiques del barrio, 1928, p.45)

La drapá era el colp donat en un drap, generalment arremullat en aigua bruta. Seguint la conversació y farta de Gostinet, Vaora li pregunta a Tonica:

SALVAORA —¿Pero este chic cóm parla? (Ib.p.51)

L'atra li contesta que Gostinet parla el valenciá de veritat, y que lo que parlen elles no val res, no te trasa:

“Este chic te molt de talent... aixó es el valensiá veritat. Lo que parlem mosatros no te trasa”
(Ib. p.51)

Lo mateix que ara, molta gent que parla valencià normal creu que's millor el volapuk de fanc y pallús que ensenyen els colaboracionistes. El pardalot Gostinet deixava cáurer paraules que Vaora y Tonica may havien escoltat y creien que era valencià cult, cuan asoles era catalá introduit per els tontorullós llepaculs de El Rat Penat que, asobintet, han fet la pilota al poder, siga el franquisme o a l'asparamentera Rita Barberá que catalanisá els rótuls dels carrers, y tot lo que eixia escrit de l'Ajunt. de Valencia.

En fi, Gostinet era u dels que escamparen paraules com 'pairal' (Les chiques, 1928, p.51), vocable furtat per els catalans del 1800 al provensal y occità. En valencià tenim 'pare, 'mare' y els seus derivats. En occità y prov. tenen *paire, maire* y derivats com *pairal, mairal*, astrafalaris pera cuansevol valencià normal (no 'normalitzat'). Atra espardenyá que asolta Gostinet es 'escarafall', paraula catalana del 1800 que agradá molt al diví Verdaguer y al mundá Pitarra. Com els floralistes valencians ansomiaven prémits en la Barcelona d'esta gentola, catalanisaven miserablement sa llengua y, als pocs anys, els coents Gostinets incorporaven els 'pairals', 'escarafalls', 'gaudir', 'aquest'... y tota la faramalla que hui ensenyen els colaboracionistes mentres el poble valencia, caldo d'olives y sinse dir ni tápera, contraataca menjant paelles y botant mascletaes.

Coques frechides de La Canyá de Biar Segons els colaboracionistes, morfologies com 'frechir' serien invent del franquisme, aixina que tenim que rahonar. El catalanisme asoles admitix 'fregir' que, efectivament, va ser valencià en el pasat, lo mateix que "frigir" (Esteve: Liber, 1489); pero nostra llengua faria cámbits que, sigle a sigle, li donarien singularitat respecte a atres llengües germanes. Com es sabut, del lletí *frigēre* eixirien corrupcions com el cast. *freír*, el fr. *frīre*, y el port. *fritar*. La -g- de l'etim desaparegué o tingué alteració en eixos idiomes, y a cap de filólec castellá, francés o portugués se li ficá vert el monyo y volgué tornar al lletí.

El fascisme o, millor dit, el nazisme o comunisme, feen desaparéixer a qui destorbava el pensament únic. El catalanisme expansioniste fa lo mateix desde les institucions. Mosatros, els valencians, fa sigles que tenim la variant nostra '**frechir**', en matisos de pronunciació com en tots els idiomes. Lo significatiu es que'ls fascistes filólecs —que volen que sigam una part de Catalunya—, amaguen estos tesors idiomáticos usant cuentos y rondalles pera chiquets: que si son producte decadent, que si son castellanismes, que si son de l'extrema dreta blavera, que son invents dels fallers y foguerers, etc. Volen clavarnos el clau per la cabota y, per nostra sanc d'horchata, heu fan. En cap de puesto trobem documentació del valencià 'frechir'. Ni l'ahuelo Corominas ni el chirimbelo Ramonet aubriren ni l'ull del ses pera vórer esta morfología nostra que mos singularisava del castellá y catalá; encá que fea més de dos sigles que estava arrailá:

“ahon venen peix **frechit**” (Relació entre Tito y Sento ... a honor de Carlos Tercer, 1784)

“el posen com un all **frechit**” (El Verderol, 30 de giner de 1841)

“peix **frechit**” (La nit que venen els musics, Alcoy, 1855, p. 18)

“y fer **frechir** el seu...” (El Tio Cuc, n°81, Alacant, 1916)

“traurels la lleterola ans de **frechirlos**” (Bellver: La creu del matrimoni, Aixátiva, 1866)

“patos y conills, **frechits**” (Llibret Foguera Benalúa, Alacant, 1960)

El derivats de *frechir* mostren l'arrailament d'esta morfología desde Castelló a Monóver, ahon el germá d'Azorín aportá una paraula bonica: 'frechuram':

“**frechitá** de nyoretetes... sardinetes” (Llibret Alfonso el Sabio, Alacant, 1954)

“¿el **frechitó** está arreglat?” (Peris Igual, J.: La matansa, Castelló, 1911, p. 26)

“prepara un **frechitonet**” (Peris: La matansa, Castelló, 1911, p. 16)

“feren una olleta de **frechuram**” (Martínez Ruiz: Canyisaes, Monóver, 1913, p. 219)

Si poguerem desllapisar-nos dels acadèmics que acachen el tos baix el fascisme catalá, tindriem:

francés *frire*
 galleg *fritir*
 castellá *freír*
 valenciá *frechir*
 portugués *fritar*

Ahir, 24 de giner d'este 2017, aní a la Canyá de Biar pera menjar coques frechides. Era dimats y, al ser día de mercat, en Ca Sento feen eixa delicadea de cuina. La coca frechida, plana y gran com un plat, admitix de tot. Al meu costat, u anava a mos redó en una coca en anchovetes en oli per damunt; pero també está bona en sucre. En atra taula em cridá l'atenció el bonico color del vi. Era el famós rosat, conegut com l'aigua de Biar per nostres antepasats. Fa anys aní al Senat de Madrit pera dorotejar el fondo antiu y, casualment, trobí en un coloquiet este comentari:

“anem a remullar la paraula, y si pot ser, en **aygua de Biar** o del Pla de Quart” (Bib.del Senado, Coloqui entre un capador de la Gascunya y un sabater remendó de Valencia, Imp. Laborda, 1808, f.10)

Yo portava el fret en el cos desde'l port de Biar, a més de 800 metros d'altea, (ahon havia baixat del cochet a palpar la neu y cáurer uns artístics esvarons). Aplegat a la Canyá de Biar, l'ambient siberiá del carrer desaparegué dins de Ca Sento. Aubrint els ulls com a paelles, l'interior pareixia d'atre temps. Eren les 10 del matí y un formiguer humá aumplía el saló d'ambient valenciá, pero que convidava a ensomiar en la mescla de bodegó irlandes y del revolucionari Sent Petersburc del 1900, sinse el fum, fem y fam dels mujics rusos. Prenint l'aigua de Biar y emboirat l'enteniment, escuadrinye per si en alguna taula estaven agarrant un pet Joanot Martorell, el pare Mulet y Eduart Escalante; o si en atra, amerats en vodka al derredor d'un samovar, es calfaven el cor el jove Tolstoi y sa bledana cosaca. Me torque la baba, mordinye la coca y torne a la realitat.

Per el 1900 n'hiavía en la Canyá de Biar una “Placeta de l'Olm” (DECLLC,VI, p. 57). Hui no quedá ni el recort. Respecte al nom de **Ca Sento**, es valenciá per els quatre costats; encá que la reducció 'ca' també siga castellana y catalana. El dicc. de María Moliner du “en **ca** mi suegra” (Moliner: Dicc. 1990), y també en l'espanyol dels personages de Galdós:

“Vengo de en **ca** Bicerria...” (Pérez Galdós: Fortunata y Jacinta, 1887)

Del lletí 'casa' ixqué *casa* y, per apócop, la reducció *ca*; de paregut modo que'n *vesprá*, *torná*, *cridá*, *desperta*, *troná* y *vegá*, paraules que'n díes de mercat formen l'armoniós sonit dels que parlen valenciá en Ca Sento. Aprofitant que la chiconna mos du les coques frechides, li faig este preguntat:

Terroriste blaver —Per favor, Cecilia, ¿en valenciá es diu Canyada o Canyá?

La jove, en cara d'incredulitat per ma burrera, aclarix:

Cecilia —¡La Canyá, La Canyá en valenciá!

Mes tart, els que juen a la baralla me diuen lo mateix: 'Es diu La Canyá de Biar'. Els fascistes catalaners perseguixen esta morfología del val. modern y estampen per tots els puestos el cast. Cañada y cat. Canyada.

Camanduler flare Bauset de Montserrat, ¿mos farás devots de la Mahoma? Nostra singularitat está ferida de mort. A lo gaixé y gaixá n'hian riates de machos especialistes en saforechar y falsejar nostra Historia pera descobrarnos. Aixina, qui aguaita per internet pot llegir:

«**Cañada de Biar...** de la cercana población de **Biar fue frontera, como ésta, del Reino de Aragón**» (Qué ver y dónde dormir en Cañada, Alicante – Clubrural)

May ha segut Biar del “Reino de Aragón”; pero, a reu y a Deu mascarant, colpejen en camartell el nom del territori. Volen fer desaparéixer dasta la valencianitat de Biar y La Canyá de Biar. Nostre reyne estava integrat dins de la Corona d'Aragó, pero teníem nostres monedes propies, peses y medidas, lley, Real Senyera en sa companyía d'arquers (el Centenar de la Ploma, que si fora institució de Catalunya estaría tots els dies en mijos de comunicació), eixércit pròpit y, per supost, ralla o frontera en Castellá, Aragó y Catalunya. La mateixa estrategia practiquen trapalats com el monge benedictí Josep Miquel Bauset, colaboracioniste valenciá que desde'l monasteri de Montserrat sulla porcaes en catalá :

«la línia **Biar**-Busot-la Vila Joiosa, com a límit entre els regnes de Castella i el d'Aragó» (Josep Miquel Bausset: La Veu del País Valencià, 25 /9/ 2014)

En el mateix mig catalaniste publicá 'La veritat vos farà lliures'. ¡Qué poc pesquis te este benedictí!. L'home, que presumix de donar lliçons de valencianisme al mismísim Palleter, insistix en que Biar y La Canyá de Biar era llímit o frontera entre els reynes de Castella y Aragó. Per no dir Reyne de Valencia incluí Biar, Busot y la Vila Joyosa (aixina escrit en val. clásic y modern) en terres del 'Regne d'Aragó'. Este sinyor du molt de temps fomentant confusió y autoodi en els valencians.

De totes formes, encá que heu mereixen els buchos del monasteri de Montserrat, no mos farem de la Mahoma. Tingam la festa en pau y que la Maredeueta mos ampare y lliure del fascisme expansioniste catalaner. Chiulant el Chipirrim y el Chimo-Chimo, ixc fent esens de la Canyá de Biar en el fretorro de sempre, 2 graus. M'amporte el recort de la bona gent d'este poble, de les coques frechides de Cecilia y l'aigua de Biar o vi rosat.